

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HÉBERT, ANNE

Nebunii din Bassan / Anne Hébert; trad. din lb. franceză

și postf. de Corina Dimitriu-Panaiteescu. - Iași:

Cartea Românească Educațional, 2019

ISBN 978-606-9088-42-5

I. Dimitriu-Panaiteescu, Corina (trad.; postf.)

821.133.1

Anne Hébert, *Les fous de Bassan*

© Editions du Seuil, 1982

Grupul Editorial Cartea Românească Educațional
Copyright © Editura Cartea Românească Educațional, Iași - 2019
Adresa: Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 2, Iași – 700124
www.ecredu.ro

ANNE HÉBERT

Nebunii din Bassan

Traducere din limba franceză
și postfață de Corina Dimitriu-Panaiteescu

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

Cuprins

CARTEA REVERENDULUI NICOLAS JONES <i>toamna 1982</i>	7
SCRISORILE LUI STEVENS BROWN CĂTRE MICHAEL HOTCHKISS <i>vara 1936</i>	49
CARTEA NOREI ATKINS <i>vara 1936</i>	99
CARTEA LUI PERCEVAL BROWN ȘI A ALTOR CĂTORVA <i>vara 1936</i>	125
OLIVIA DIN MAREA CEA MARE <i>fără dată</i>	179
ULTIMA SCRISOARE A LUI STEVENS BROWN CĂTRE MICHAEL HOTCHKISS <i>toamna 1982</i>	205
POSTFAȚĂ (Corina Dimitriu-Panaitescu).....	227

Dunga încremenită a mării, albă, cât vezi cu ochii, pe cerul cenușiu, masa neagră a copacilor, linie paralelă în spatele nostru.

Departe, dinspre satul cel nou, un freamăt de sărbătoare. Dacă întinzi gâtul poți să le vezi cocioabele feștelite cu roșu, verde, galben, albastru, ca și cum ar fi o plăcere să mâzgălești niște case și să iei ochii cu niște culori țipătoare. Oamenii aceia sunt niște parveniți. Nu-i nevoie să întorc capul spre ei. Știu că sunt acolo.

Alămurile se amestecă cu vântul. Ajung la mine în rafale. Îmi străpung timpanul. Îmi umplu ochii cu luciri sălbaticе, stridente. Ne-au cumpărat pământurile pe măsură ce rămâneau ale nimănui. Niște papistași. Uite că astăzi îndrăznesc, cu trâmbițe și majorete, să sărbătorească bicentenarul țării, ca și cum ei ar fi întemeietorii, ziditorii, cei care au venit primii în păduri și pe mare, cei care au înfipt primii plugul în pământul sterp.

O singură vară a fost de ajuns pentru ca poporul ales din Griffin Creek să se risipească. Au mai rămas câțiva supraviețuitori, își târâie picioarele de la biserică acasă, de acasă la acareturi. Generații viguroase de legaliști¹ prolifici trebuiau să ajungă la capăt, să se sfârșească, să se piardă în neant odată cu cele câteva progeneraturi îmbătrânite fără urmași. Casele noastre se dărâmă peste noi iar eu, Nicolas Jones, păstor fără

¹ Coloniști americani, fideli Marii Britanii, care părăsesc în număr mare (circa 50.000) teritoriile declarate independente, după Tratatul de la Paris din 1783, pentru a se stabili în provinciile canadiene. (n. trad.)

turmă, mă usuc în acest presbiteriu cu grinzile cenușii mâncate de cari.

La început n-a fost decât acest ținut de taiga la malul mării, între Cap Sec și Cap Sauvagine. Toate vietățile cu blană sau pene, cu carne roșie sau albă, păsările marine și peștii din apă se înmulțeau la nesfârșit.

Și duhul lui Dumnezeu plutea deasupra apelor.

Aruncați pe drumuri, din Noua-Anglie, bărbați, femei și copii, credincioși unui rege nebun, refuzând independența americană, au primit din partea guvernului canadian dreptul de a folosi pământul, de a vâna și de a pescui. Familia Jones, familia Brown, familia Atkins, familia Macdonald. Li se pot citi numele pe pietrele de mormânt din micul cimitir care domină marea.

Eu Nicolas Jones, fiu al lui Peter Jones și al lui Felicity Brown, martor, de-a lungul zilelor și nopților nesfârșite, al prăbușirii Griffin Creek-ului, am avut ideea de a construi o anexă a presbiteriului și de a plasa aici o galerie a strămoșilor ca să afirm perenitatea sângelui meu. Douăzeci de picioare pe cinsprezece de bârne solid îmbinate, aidoma unei cutii pătrate, de culoarea lemnului proaspăt cioplit. Le-am trimis pe cele două gemene, fiicele lui John și Bea Brown, în satul cel nou să cumpere vopsele și pensule. M-am privit atent în oglindă, în calitatea mea de rămășiță a unui neam pe cale de dispariție și, pornind de la chipul meu, deloc liniștitor, m-am întors până la izvoare, în 1782.

Masiv, cu picioarele scurte, am maxilarul pătrat, capul mare, cu părul altădată roșcat, acum invadat de fire albe. Pe occiput, o pată mai deschisă, de zăpadă galbenă. Trăsăturile răvășite. Bărbatul acesta, doborât, încă de multă vreme, la pământ, continuă să trăiască de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

Îl reproduc pe tata după chipul și asemănarea mea iar el, la rândul lui, îl reproduce pe bunicul după chipul și asemănarea lui, și așa mai departe până la primul chip și prima asemănare, în numărătoarea inversă a acelor Jones veniți în Griffin Creek în 1782. Eu care nu am avut un fiu îmi reproduc strămoșii până la a zecea generație. Eu care nu am urmași mă delectez aducându-mi pe lume înaintașii până la primul obraz originar al lui Henry Jones, născut la Montpelier, Vermont.

Pictesz pe scândurile de beaver board¹ unse în prealabil cu shellac² incolor. În haine negre și cămăși albe strămoșii mei răsar asemenea unor figuri turtite de pe cărțile de joc. Identici, interschimbabili, trecând de la roșcat la blond, alunecând spre castaniu, iată-i atârnați pe peretele din galerie cu portrete. Cu ochi rotunzi, nasuri strâmbe, naivi și teribili. Cu mâini cioplite grosolan. Dacă treci repede prin fața lor ai impresia că te urmărește, de la o scândură la alta, aceeași privire sfredelitoare.

Pentru femei am hotărât să recurg la gemene. Fie ca fetele să zămislească mame până la 1782, anul în care prima făptură cu fustă își imprima urma tălpii sale ușoare pe țărnul din Griffin Creek. Lăsați în voia

¹ *Beaver board* (engl.): plăci fibrolemnoase folosite în construcții ; denumirea face aluzie la barajele construite de castori. (n. trad.)

² *Shellac* (engl.): lac pentru lemn; șerlac. (n. trad.)

vopselelor și a pensulelor, închise, o zi întreagă, în galeria strămoșilor, gemenele au mângălit pe pereți valuri de dantelă, volane, carouri, buline, dungi multicolore, flori, frunze, păsări roșietice, pești albaștri, alge purpurii. Din învălmășeală se ȳtesc cîteva capete de femei, cu pālării, bonete plisate, panglici, unele fără un ochi, sau fără nas și gură, mai vii ca orice făptură de vis care va fi bătuit prin Griffin Creek din vechimea cea mai întunecată.

Răsturnând orice cronologie, inventându-și cu nemiluita bunici și surori, gemenele descoperă plăcerea de a picta. Mânjite cu vopsea din cap până în picioare, rămân în extaz în fața propriilor opere. Au, cu toată împotrivirea mea, o satisfacție diabolică să le zugrăvească pe perete, de mai multe ori, pe micuțele Atkins și pe Irène, nevastă-mea. Trei capete de femei plutesc pe un fundal verzui, căptușit cu ierburi marine, plase de pescuit, frânghii și pietre. Trei prenume de femei, cu litere negre, sunt aruncate ici și colo, în josul tablourilor ori sus, la dreapta, la stînga sau de-a curmezișul, se amestecă cu buruienile, încremenesc pe cîte o frunte lividă sau se încrustează, ca o cicatrice, pe un obraz rotund. Nora, Olivia, Irène, cu litere de tipar, strălucitoare, se repetă, dansează în fața ochilor mei, pe măsură ce înaintez în încăpere. Cât despre ghirlanda neagră cum e cărbunele, lucrată cu răbdare, desfășurată cât e plinta de lungă, e de ajuns să te apleci și să privești cu atenție pentru a vedea că sunt cifre, mereu aceleași, legate unele de altele, într-un singur graffiti interminabil: 1936193619361936193619361936. Mai jos, cu caractere mai mici, un al doilea rând, la fel de regulat și de îndărătnic, la început indescifrabil:
varavaravaravaravaravaravaravaravaravaravaravara

Un perete întreg stricat. Sabotată, dată peste cap înșăși ideea de galerie. Nu trebuiau lăsate gemenele să-și dea frâu liber imaginației în galeria strămoșilor. Fetele astea sunt nebune. Nu complet idioate ca fratele lor Perceval, nici malefice precum celălalt frate, Stevens, dar nebune, totuși. Cu fandoseli prostesteți. În capul lor e un adevărat bazar de imagini demente care își fac de cap cu nerușinare pe pereții mei. Fetele astea sunt bătute. Au și pe cine moșteni. Le-am luat în serviciul meu acum multă vreme, cu trupul încă nedefinit și sufletul plutitor, cozile le erau blonde și rîsetele înăbușite. Le-am păstrat, și trupul și sufletul, în starea asta maleabilă, fără să țin seama de trecerea timpului. Timpul trece peste ele ca apa pe spinarea găștei. Fără să fi fost vreodată femei, iată-le că-și suportă menopauza cu același aer mirat ca și la primul ciclu. Fără un dram de grăsime, fără sâni, fără șolduri, schelete subțiri de pasăre. Le-am învățat să trăiască frugal, temătoare că aș putea să nu le mai plac. Ador să le văd cum tremură când le muștruluiesc, în bucătăria plină de abur și de mirosul stăruitor de rufe fierte. Aici totul se spală și se săpunește zilnic, ca și cum ar trebui ștearsă o pată care reappare întruna.

Păcatul stă cuibărit la ușă. El caută să te domine, dar tu trebuie să-l stăpânești.

Am închis galeria strămoșilor, le-am interzis gemenelor să se mai întoarcă acolo. Fețișoarele lor boțite, aerul lor îndărătnic. Își pleacă capul, cu ochii plini de lacrimi. Imploră să le las ulcelele cu guașă și pensulele. De-atîta vreme îi spun *uneia să se ducă, și se duce, iar celeilalte să vină, și vine*, încât acum mă mir de împotrivirea lor neașteptată.

E toamnă. De câte ori se deschide ușa, mirosul frunzelor putrede intră în bucătărie odată cu mase mari de întunerice rece. Luminile din satul cel nou strălucesc în noapte, strânse unele în altele. Se aude o muzică printre copacii uzi.

Codițele anemice ale gemenelor, învârtite în jurul capului. Imposibil de știut dacă părul alb se amestecă cu cel blond. Dintotdeauna a avut lucirea asta argintată, aproape lunară. Le spun „îngerul meu” și „porumbița mea”, dar în cea mai mare parte a timpului le mână din spate cu o vergea de fier. Fără să le ating, doar cu vocea mea cavernoasă de bas, le răsucesc ca pe niște frunze ușoare în vânt. Numai pentru ele rostesc cele mai frumoase predici. Toți îngerii din cer și diavolii din infern tâșnesc, la chemarea mea, din Biblie, se înghesuie noaptea la căpătâiul gemenelor adormite. Îndopate cu Scriptura, prin profeți și regi, visele gemenelor sunt feroce și glorioase. Stăpân peste visarea lor, exercit o guvernare derizorie, fără anvergură, dar de o autoritate absolută.

Și Cuvântul s-a făcut trup și a locuit între noi.

Cândva am fost Cuvântul Griffin Creek-ului, depozitar al Cuvântului în Griffin Creek, eu însumi Cuvânt în mijlocul credincioșilor, amuțiți de nevoie, primitivi din naștere, adunați în bisericuța de lemn.

Obișnuite de părinți, încă de mici, să se supună, fețele mă slujesc de aproape patruzeci și șase de ani. Cum tatăl și mama lor de mult s-ar fi lepădat de ele, n-au avut nimic împotriva să mi le dea mie când au împlinit treisprezece ani.

Vara 193619361936 au mâzgălit ele, cu cifre clare și regulate, cât e plinta de lungă, în galeria strămoșilor.

Micile mele servitoare se simt bine între ele, ca două oglinzi perfecte. Imediat ce le întorc spatele, gemenele își regăsesc secretele de gemene, râsetele înăbușite, şușotelile, alintările furișe. Noaptea dorm una în brațele celeilalte.

– Mi-s Pam.

– Mi-s Pat.

Precizează ele când le întreb care și cine este. Râd de încurcătura mea. Le place să mă amăgească. Identice, interschimbabile, pînă când o arsură la încheietura mîinii lui Pat lasă un semn. De atunci nu am decât să verific cicatricea sîdefie la mîna lui Pat, ca să știu cu cine am de-a face. Descurajând astfel orice încercare de-a gemenelor de a mă amăgi, am profitat ca să-mi întăresc autoritatea. Le strig pe nume și mă ascultă.

Am locuit printre ei și eram unul de-al lor, de-alde Jones, Brown, Atkins sau Macdonald. Și totuși din galeria strămoșilor lipsește o verigă din lanțul bărbătesc. După mine, hăul abrupt. Golul. Nimic. Fiului pe care nu l-am avut, cum i-aș putea închipui chipul, lățimea umerilor, puterea brațelor, sufletul chinuit de ciudățenia lumii.

Zgomot interminabil de vase spălate. Pahare ciocnite între ele. Zăngănit de tacâmuri pe chiuveta din bucătărie. Ar trebui să le împiedic pe gemene să facă atâta gălăgie. Din nou prea mult săpun în cuvă. Își afundă mîinile pînă la coate în clăbucii de săpun. Ca să râdă. Trebuie trimise să se culce imediat. Dar mai întâi să le pun să-mi pregătească pipele pentru seară. Îmi plac cele afumate bine, umplute din vreme, aliniat pe masă, gata să fie aprinse, din oră în oră, după un ritual atent pus la punct. Așa se desfășoară seara pastorului,

punctată, până la miezul nopții, de pipe fierbinți și de lecturi biblice. Nefericit cel fără de liturghie, adâncit într-o singurătate precum a mea, pe o noapte atât de întunecoasă.

Uite-le cum mai freacă fundul chiuvetei cu Old Dutch¹. Nu mai sfârșesc cu trebăluitul prin casă. Șuvițele decolorate le cad peste nas, în aburul apei calde. Trebuie trimise să se culce cât mai repede. Urările lor de bună seara murmurate printre dinții extrem de mici și ascuțiți îmi amintesc de gura plină de bale a fratelui lor Perceval, internat la Baie Saint-Paul². A făcut mare tăărăboi o vară întreagă pe plaja din Griffin Creek. Știa tot. Nu putea face altceva decât să țipe. N-avea cuvinte ca să spună ce știe. Ca un câine care urlă a moarte. Puțin după 31 august părinții l-au internat. Nu mai suportau să-i audă țipetele. John și Bea Brown, care i-au adus pe lume pe Stevens, Perceval și pe gemene, s-au lepădat de ei, într-o singură vară. Împlinirea unui vis în sfârșit justificat. Să nu mai aibă deloc copii. Să redevină bărbat și nevăstă ca înainte. Unul în fața celuiilalt. Înfruntându-se la infinit. Fără martori.

Prima pipă scoate rotocoale albastre, dense, care urcă până-n plafon. Cu ochii întredeschiși le zăresc pe gemene care-și scot șorțurile și le agață într-un cui, în spatele ușii de la bucătărie. Închid un ochi. Cele două siluete firave trec prin fața ochiului meu deschis. Nu-s

¹ *Old Dutch*: Sortiment canadian de praf de curățat vasele. (n. trad.)

² Oraș din comitatul Charlevoix (Quebec), unde există un centru de reabilitare mintală.

suficient de interesat ca să mai caut cicatricea de la mâna... Imposibilă orice identificare. Prea obositor. Le las să treacă. Îmi închid ochiul deschis. Îl deschid pe cel care fusese închis. Regăsesc picioarele ca niște fuse ale gemenelor care urcă scara, una în spatele celeilalte. A treia și a șasea treaptă scârțâie ca de obicei.

Părăsesc cu greu bucătăria unde se învâluie nori de tutun. Valul lor se deplasează odată cu mine, mă însoțește în vorbitor, mă urmează până la fotoliul cu spătar înalt. Scaune mici de pai, cărți pe rafturi de scândură, un birou care se închide ca o jumătate de butoi pântecos. Epistolele lui Pavel, cartea lui Ioan, aici, la îndemână, ca și cum, doar punând mâna pe scoarțele de piele neagră, ai putea simți răsuflarea apostolilor. Mâinile mele binecuvântate. Într-o zi... *Domnul este păstorul meu*. Până când? *That is the question*¹. Afară se dezlănțuie în noapte țărâitul insectelor, înfășoară casa într-o plapumă bâzâitoare. În timp ce în interiorul încăperii unde eu stau încremenit în fotoliu se întâmplă ceva ciudat. Parcă sângele ar pulsa în exteriorul meu, s-ar lovi de pereți și de grinzile plafonului. Vuiet surd, ritmic. Cât am să mai pot suporta?

Să mă sprijin de brațele fotoliului. Să mai încerc o dată, și încă o dată, să mă ridic. Slăbiciunea asta din șale. Comenzile nu mă mai ascultă. Frica pentru oasele bătrâne, pierdute în masa cărnii mele greoaie. Să stau în picioare. Să aud din nou bătaia inimii în toată încăperea tapetată cu hârtie albastră care se cojește.

¹ *That is the question* (engl.): Asta e întrebarea. (n. trad.)

Să strig.

Le trezesc pe gemene. De la piciorul scării urlu, cu mâinile făcute căuș.

– Pat! Pam!

Cu ochii umflați, cu cozile despletite, fetițele bătrâne tremură în cămașa de noapte. Le fac o scenă pe motivul unui fir lung de păr blond, găsit pe masa din bucătărie. Furia îmi face bine. Mă liniștește complet. Le poruncesc să urce să se culce.

Tapetul albastru al vorbitorului e în zdrențe, lasă să se vadă, din loc în loc, pielea brună a lemnului, pătată cu clei. Regăsesc bătaia obișnuită a inimii la încheietura mâinii, sub apăsarea degetelor. Una dintre gemene spune că e roasă de termite toată casa și că într-o bună zi va trebui să măturăm pereții și plafonul, transformați în rumeguș.

Gemenele s-au întors în pat. M-am cuibărit din nou în fotoliu. La îndemână cartea epistolelor și Apocalipsa. Prezentul nu-mi mai prea atinge sufletul. Sunt un bătrân care aude voci, vede forme și culori dispărute.

Varavaravaravara 193619361936 au scris gemenele cu guașă neagră, cât e plinta de lungă, în galeria strămoșilor.

În vremea aceea...

Nevasta mea Irène, născută Macdonald, e stearpă. Pe alte meleaguri, sub alte legi, aș fi repudiat-o deja, în văzul și auzul tuturor, ca pe o ființă inutilă.

Fraților, eu vă spun aceasta: timpul s-a scurtat. De acum, cei care au femeie sa fie ca și cum nu ar avea.

Doarme lipită de mine, în patul mare, aidoma unui pește mort, cu viața ei rece de pește, cu ochii ei de pește sub pleoapele fără gene, cu mirosul ei de pește atunci când mă încăpățânez să caut, între coapsele ei, copilul și plăcerea.

Mari păsări migratoare, în formațiuni strânse, trec peste Griffin Creek, își proiectează umbra neagră peste presbiteriu. Aud schelălăituri îndepărtate, o întregă haită cerească care se duce în noapte.

Am oare de gând să-mi scormonesc din nou păcatul? Să recunosc că, așa lipit de corpul lui Irène și cu haina preoțească abia lepădată pe un scaun, la picioarele patului, cântăresc în secret greutatea ușoară, forma delicată a micuțelor Atkins?

Fraților, fiecare să rămână înaintea lui Dumnezeu în starea în care era când a fost chemat.

Nu trebuia scris asta acum patru secole și lăsate cuvintele adresate Corintenilor să-și urmeze drumul, prin timp și spațiu, până la mine, Nicolas Jones, fiul lui Peter și al lui Felicity, născută Brown, descendenți legitimi ai lui Henry Jones și ai Mariei Brown, eșuați, amândoi, într-o zi de iunie 1782, pe plaja din Griffin Creek, în fuga lor de revoluția americană.

N-am putut face nimic spre a-l împiedica pe Dumnezeu și am devenit slujitor al bisericii precum cel care-l vede pe Dumnezeu în fața lui și înaintează printr-un nor. Voința lui Dumnezeu asupra mea. Dorința lui Dumnezeu. Semnul mielului pe frunte. De neșters. Nu am avut de ales. Am fost ales. Numit, chemat, dintre toți cei din Griffin Creek, ca să împlinesc lucrarea Domnului.

Când aveam doisprezece ani, i-am încredințat secretul vocației mele mamei, strâns lipit de urechea ei eliberată de părul bine tras spre spate.

Mă sărută pentru prima oară. Chipul ei sărat ca stropii aduși de valul mării. O lacrimă pe obraz. Gâtul lung al mamei. Gulerul ei întărit cu balene. Corsajul negru plin de bolduri de care nu îndrăznesc să-mi sprijin capul de copil. Căldura vieții ei care bate dedesupt, bate ca o pasăre captivă. Și dacă aș fi reușit să deschid colivia? Cu ce rugăciune magică, cu ce scornire a dragostei mele nebune aș putea elibera inima mamei? Vișez la asta ca la o misiune imposibilă. Cad în extaz dacă mâna lui Felicity îmi atinge mâna.

Învăț pe de rost psalmii lui David. Îi recit în picioare pe o stâncă care domină marea. Mă adresez apei, dorind să vorbesc mai tare decât ea, să o conving de forța și de tăria mea. Să o îmbunzez de tot. Să o farmec în adâncul adâncului ei. Să-mi pun la încercare vocea asupra mării. Cândva, voi ține predici și mă voi adresa oamenilor din Griffin Creek, adunați în bisericuța de lemn. Deocamdată arunc cuvintele lui David pe deasupra talazurilor. Ai spune că vântul sparge creasta valurilor într-o mulțime de pene zburdalnice, răzlețite. Doar țipătul păsărilor acvatice mai atinge atât de intim apa. Cel care a primit cuvântul în dar, să se servească de el la suprafața apelor, să-i crească răsunetul și să psalmodieze limpede și tare în vânt. Te voi face pescar de oameni, spune Dumnezeu, se va afla în fața ta mulțimea credincioșilor, și nu doar întinderea asta plată de apă înspumată.

Duhul lui Dumnezeu se vaită în mine cu o voce sfâșietoare.

În toată povestea asta trebuie ținut seama de vânt, de prezența vântului, de vocea lui sfredelitoare, de răsuflarea lui sărată pe buzele noastre. Niciun gest de bărbat sau de femeie din ținutul ăsta care să nu fie însoțit de vânt. Păr, rochii, cămăși, pantaloni plesnesc în vânt peste corpurile goale. Suflul marin ne pătrunde veșmintele, ne dezvelește piepturile brumate de sare. Sufletele noastre poroase sunt traversate dintr-o parte într-alta. Vântul a bătut întotdeauna prea tare pe aici și tot ce s-a întâmplat nu a fost posibil decât din cauza vântului care-ți dă dureri de cap și te înnebunește.

Ar trebui căptușite ferestrele, astupate spațiile dintre scânduri, închis ca un pumn vorbitorul, împiedicat vântul să mai... Le voi spune lui Pam și lui Pat să cumpere niște călți. Le aud deja spunând că ferestrele de la casa asta sunt mucegăite și că nu mai folosește la nimic să...

Aprind a treia pipă. Cu capătul de chihlimbar în gură, parcă aș suga un sân întărit. E atâta vreme de când... Sunt un bătrân care nu mai are putere să trăiască. Să le spun lui Pam și lui Pat să căptușească ferestrele. Să mă feresc de mucegai. Când nu-i vântul, e ploaia, sau amândouă odată. Curentul înghețat mi se strecoară între umeri. Șanțulețele de pe pardoseală, cearcănele negricioase de pe pereții bucătăriei și ai camerelor. Coroziunea sării. Lenta fermentație vegetală. Într-o zi întreaga casă se va prăbuși cu zgomot înfundat de lemn putred.